

نزول باران به تفسیر امام سجاد علیه السلام

هیچ فکر کرده‌اید که اگر جاذبه زمین نبود در يك چشم بر هم زدن همه ما و همه خانه‌های ما و وسائل زندگیمان بر اثر حرکت دورانی زمین به فضا پرتاب و در آنجا سرگردان می‌شد؟

هیچ فکر کرده‌اید که اگر جاذبه زمین نبود در يك چشم بر هم زدن همه ما و همه خانه‌های ما و وسائل زندگیمان بر اثر حرکت دورانی زمین به فضا پرتاب و در آنجا سرگردان می‌شد؟! تعبیر به "فراش" (بستر استراحت) در این آیه چه تعبیر زیبایی است، فراش، نه تنها مفهوم آرامش و آسودگی خاطر و استراحت را در بردارد بلکه گرم و نرم بودن و در حد اعتدال قرار داشتن نیز در مفهوم آن افتاده است.

یاد نعمت‌های الهی راه دعوت به عبادت

الذی جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّهِ أُنْدَادًا وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (بقره 22)

آن (خداوندی) که زمین را برای شما فرشی (گسترده) و آسمان را بنایی (افراشته) قرار داد و از آسمان، آبی فرو فرستاد و به آن از میوه‌ها، روزی برای شما بیرون آورد، پس برای خداوند شریک و همتایی قرار ندهید با آنکه خودتان می‌دانید (که هیچ يك از شرکا و بت‌ها، نه شما را آفریده‌اند و نه روزی می‌دهند و اینها فقط کار خداست)

در این آیه خداوند به نعمت‌های متعددی اشاره می‌کند که هر کدام از آنها سرچشمه‌ی چند نعمت دیگر است. مثلاً فراش بودن زمین، اشاره به نعمت‌های فراوان دیگری است. همچون سخت بودن کوه‌ها و نرم بودن خاک دشت‌ها، فاصله زمین تا خورشید، درجه حرارت و دما و هوای آن، وجود رودخانه‌ها، دره‌ها، کوه‌ها، گیاهان و حرکت‌های مختلف آن که مجموعاً فراش بودن زمین را مهیا کرده‌اند. چنان که در قرآن برای زمین چند تعبیر بیان شده است، زمین هم «مهد» («الذی جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا» طه، 53) گهواره است، هم «ذلول» («هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا» ملک، 15) رام و آرام و هم «کفات» («أَلَمْ تَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا» مرسلات، 15) در برگیرنده.

کلمه «سما» در آیه يك بار در برابر «ارض» آمده است که به همه‌ی قسمت بالا اشاره دارد و يك بار مراد همان قسمت نزول باران از ابرها می‌باشد.

فراش، نه تنها مفهوم آرامش و آسودگی خاطر و استراحت را در بردارد بلکه گرم و نرم بودن و در حد اعتدال قرار داشتن نیز در مفهوم آن افتاده است

در واقع در این آیه به قسمت دیگری از نعمتهای بزرگ خدا که می‌تواند انگیزه شکرگزاری باشد اشاره کرده، نخست از آفرینش زمین سخن می‌گوید این مرکب راهواری که شما را بر پشت خود سوار کرده و با سرعت سرسام آوری در این فضا به حرکات مختلف خود ادامه می‌دهد، بی آنکه کمترین لرزشی بر وجود شما وارد کند، یکی از نعمتهای بزرگ او است.

نیروی جاذبه‌اش که به شما اجازه حرکت و استراحت و ساختن خانه و لانه و تهیه باغ‌ها و زراعت‌ها و انواع وسائل زندگی می‌دهد، نعمت دیگری است، هیچ فکر کرده‌اید که اگر جاذبه زمین نبود در يك چشم بر هم زدن همه ما و همه خانه‌های ما و وسائل زندگیمان بر اثر حرکت دورانی زمین به فضا پرتاب و در آنجا سرگردان می‌شد؟! تعبیر به "فراش" (بستر استراحت) در این آیه چه تعبیر زیبایی است، فراش، نه تنها مفهوم آرامش و آسودگی خاطر و استراحت را در بردارد بلکه گرم و نرم بودن و در حد اعتدال قرار داشتن نیز در مفهوم آن افتاده است.

چهارمین پیشوای شیعیان جهان امام سجاد (علیه السلام) در بیان شیوایش این حقیقت را در تفسیر همین آیه تشریح فرموده است:

"خداوند زمین را مناسب طبع شما قرار داد و موافق جسم شما، آن را گرم و سوزان نساخت تا از حرارتش بسوزید، و زیاد سرد نیافید تا منجمد شوید، آن را آن قدر معطر و زنده قرار نداد تا بوی تند آن به مغز شما آسیب رساند و آن را بدبو نیافید تا مایه هلاکت شما

گردد، آن را همچون آب قرار نداد که در آن غرق شوید و نیز چنان سفت و محکم نیافرید تا بتوانید در آن خانه و مسکن بسازید و مردگان را (که وجودشان در سطح زمین مایه هزار گونه ناراحتی است) در آن دفن کنید، آری خداوند این گونه زمین را بستر استراحت شما قرار داد" (نور الثقلین جلد اول- صفحه 41)

سپس به نعمت آسمان می‌پردازد و می‌گوید: "آسمان را همچون سقفی بر بالای سر شما قرار داد." (وَالسَّمَاءَ بَنَاءً)

کلمه "بناء" با توجه به کلمه "علیکم" بیانگر آنست که آسمان بر بالای سر شما بنا شده است، طبعاً همچون سقف، این معنی به صورت صریحتری در جای دیگر قرآن آمده است وَ جَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا: "ما آسمان را سقف محفوظی قرار دادیم." (انبیاء- 32)

شاید این تعبیر برای بعضی از کسانی که به وضع ساختمان آسمان و زمین از نظر هیئت امروز آشنا هستند عجیب بیاید که این سقف چگونه است و کجاست؟

آیا این تعبیر، فرضیه هیئت بطلمیوس را مبنی بر قرار گرفتن افلاک به روی هم همچون طبقات پوست پیاز در خاطره‌ها تداعی نمی‌کند؟ ولی با توجه به توضیح زیر مطلب کاملاً روشن می‌شود:

کلمه "سما" در قرآن به معانی مختلفی آمده است، یکی از آنها که در این آیه به آن اشاره شده است همان جو زمین است، یعنی قشر هوای متراکمی که دور تا دور کره زمین را پوشانده، و طبق نظریه دانشمندان ضخامت آن، چند صد کیلومتر است.

اگر به نقش اساسی و حیاتی، این قشر ضخیم هوا، که زمین را از هر سو احاطه کرده است ببیندیشیم خواهیم دانست که تا چه حد این سقف، محکم و برای حفاظت انسانها مؤثر است.

امام سجاد (علیه السلام) در تفسیر این آیه راجع به نزول باران از آسمان بیان جالبی فرموده اند: "خداوند باران را از آسمان نازل می‌کند تا به تمام قله‌های کوه‌ها، تپه‌ها و گودالها و خلاصه تمام نقاط مرتفع و هموار برسد (و همگی بدون استثناء سیراب گردند) و آن را دانه دانه و نرم و پی در پی- گاهی به صورت دانه‌های درشت و گاهی قطره‌های کوچکتر- قرار داد، تا کاملاً در زمین فرو رود، و سیراب گردد، و آن را به صورت سیلابی نفرستاد تا زمینها و درختان و مزارع و میوه‌های شما را بشوید و ویران کند

این قشر مخصوص هوا که همچون سقفی بلورین، اطراف ما را احاطه کرده در عین اینکه مانع از تابش نور آفتاب (این اشعه حیاتبخش و زندگی آفرین) نیست بقدری محکم و مقاوم است که از يك سد پولادین که چندین متر ضخامت داشته باشد نیز محکمتر است! اگر این سقف نبود، زمین دائماً در معرض رگبار سنگهای پراکنده آسمانی بود و عملاً آرامش از مردم جهان سلب می‌شد ولی این قشر فشرده چند صد کیلومتری تقریباً تمام سنگهای آسمانی را قبل از سقوط به سطح زمین می‌سوزاند و نابود می‌کند و تنها تعداد بسیار کمی می‌توانند از آن عبور کرده و به عنوان يك زنگ خطر برای زمینیان به گوشه‌ای پرتاب شوند، و این تعداد کم هرگز نتوانسته است آرامش را بر هم زند.

از جمله شواهدی که نشان می‌دهد یکی از معانی آسمان همین "جو زمین" است حدیثی است که از پیشوای بزرگ ما امام صادق (علیه السلام) درباره رنگ آسمان نقل شده است آنجا که به مفضل می‌فرماید:

"ای مفضل در رنگ آسمان بیاندهی که خدا آن را این چنین آبی آفریده که موافقترین رنگها برای چشم انسان است و حتی نظر کردن به آن دیده را تقویت می‌کند" (توحید مفضل)

امروز این را همه می‌دانیم که رنگ آبی آسمان چیزی جز رنگ هوای متراکم شده اطراف زمین نیست، بنا بر این منظور از آسمان در این حدیث همان جو زمین است.

در آیه 79 سوره نحل می‌خوانیم أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْ السَّمَاءِ: "آیا آنها به پرندگانی که در دل آسمان تسخیر شده‌اند نگاه نکردند؟"

بعد از آن به نعمت باران پرداخته می‌گوید: "و از آسمان آبی نازل کرد" (وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً).

اما چه آبی؟ حیاتبخش، و زندگی آفرین، و مایه همه آبادیها و شالوده همه نعمتهای مادی.

جمله و أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بار دیگر این حقیقت را تاکید می‌کند که منظور از "سما" در اینجا همان جو زمین است، زیرا می‌دانیم

باران از ابرها و ابرها از تراکم بخارهایی که در جو زمین پراکنده‌اند به وجود می‌آیند.

"امام سجاد (علیه السلام) در تفسیر این آیه راجع به نزول باران از آسمان بیان جالبی فرموده اند: " خداوند باران را از آسمان نازل می‌کند تا به تمام قله‌های کوه‌ها، تپه‌ها و گودالها و خلاصه تمام نقاط مرتفع و هموار برسد (و همگی بدون استثناء سیراب گردند) و آن را دانه دانه و نرم و پی در پی- گاهی به صورت دانه‌های درشت و گاهی قطره‌های کوچکتر- قرار داد، تا کاملاً در زمین فرو رود، و سیراب گردد، و آن را به صورت سیلابی نفرستاد تا زمینها و درختان و مزارع و میوه‌های شما را بشوید و ویران کند" (تفسیر نور الثقلین ج اول ص 41)

قرآن سپس به انواع میوه‌هایی که از برکت باران و روزی‌هایی که نصیب انسانها می‌شود اشاره کرده چنین می‌گوید: " خداوند بوسیله باران، میوه‌هایی را به عنوان روزی شما از زمین خارج ساخت" (فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ).

این برنامه الهی که از يك سو، رحمت وسیع و گسترده خدا را بر همه بندگان مشخص می‌کند و از سوی دیگر بیانگر قدرت او است که چگونه از آب بی‌رنگ صد هزاران رنگ از میوه‌ها و دانه‌های غذایی با خواص متفاوت برای انسانها، و همچنین جانداران دیگر، آفریده، یکی از زنده‌ترین دلائل وجود او است لذا بلافاصله اضافه می‌کند: " اکنون که چنین است برای خدا شریک‌هایی قرار ندهید در حالی که می‌دانید" (فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ أُندَادًا وَّ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ).

آری همه شما می‌دانید که این تنها و شرکای ساختگی، نه شما را آفریده‌اند و نه روزی می‌دهند، و نه کمترین مواهب شما از ناحیه آنها است، پس چگونه آنها را شبیه خدا می‌دانید.

دلیل واجب بودن عبادت شما، لطف اوست که زمین و آسمان و باران و گیاهان را برای روزی شما قرار داده است. «اعْبُدُوا رَبَّكُمْ؛«الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ

1- یاد نعمت‌های الهی از بهترین راههای دعوت به عبادت است. «اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ

2- از بهترین راههای خداشناسی، استفاده کردن از نعمت‌های در دسترس است.

«جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَّ السَّمَاءَ بَنَاءً

3- در نظام آفرینش، هماهنگی کامل به چشم می‌خورد. هماهنگی میان زمین، آسمان، باران، گیاهان، میوه‌ها و انسان. (برهان نظم)«جَعَلَ، أَنْزَلَ، فَأَخْرَجَ

4- آفریده‌ها هر کدام برای هدفی خلق شده‌اند.«رِزْقًا لَّكُمْ؛« باران برای رشد و ثمر دادن میوه‌ها، «فَأَخْرَجَ بِهِ؛« و میوه‌ها برای روزی انسان. «رِزْقًا لَّكُمْ

5- زمین و باران وسیله هستند، رویش گیاهان و میوه‌ها بدست خداست. «فَأَخْرَجَ

6- نظم و هماهنگی دستگاه آفرینش، نشانه‌ی توحید است، پس شما هم یکتا پرست باشید. «فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ أُندَادًا

7- ریشه‌ی خداپرستی در فطرت و وجدان همه مردم است.«وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

8- آفرینش زمین و آسمان و باران و میوه‌ها و روزی انسان، پرتوی از ربوبیت خداوند است. «اعْبُدُوا رَبَّكُمُ؛«الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ

9- همه‌ی انسان‌ها، حق بهره‌برداری و تصرف در زمین را دارند. (در آیه «لَكُمْ؛« تکرار شده است)

10 - دلیل واجب بودن عبادت شما، لطف اوست که زمین و آسمان و باران و گیاهان را برای روزی شما قرار داده است. «اعْبُدُوا رَبَّكُمُ؛«الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ

11- خداوند بر اسباب طبیعی حاکم است. «جَعَلَ، أَنْزَلَ، فَأَخْرَجَ

12- پندار شريك براى خداوند، از جهل است. «فَلا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اُنْدَاداً وَ اَنْتُمْ تَعْلَمُونَ»

منابع :

1- تفسير نور ج 1

2- تفسير نمونه ج 1

3- تفسير نور الثقلين ج اول

4- توحيد مفضل

تبيان